

ČEŠTÍ ÚŘEDNÍCI NA PODKARPATSKÉ RUSI ZA DRUHÉ REPUBLIKY Z POHLEDU CENTRÁLNÍ VLÁDY V PRAZE

DAVID HUBENÝ

Úvod a prameny

Úřednická místa na Podkarpatské Rusi po připojení tohoto území k Československu¹ se zejména z bezpečnostních důvodů a nutnosti okamžitě zavést efektivní úřadování obsadila úředníky české národnosti, neboť v dané chvíli nebylo jiné reálné řešení. Československá státní správa po celou éru první republiky počítala s tím, že Podkarpatská Rus dosáhne autonomie. V rámci těchto svých interních příprav také pamatovala na mírové smlouvy, konkrétně *Smlouvu mezi čelnými mocnostmi spojenými a přidruženými a Československem podepsanou v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919*² známou jako menšinová smlouva. Smlouva ve své druhé hlavě, jejíž text výrazně napomáhal koncipovat Edvard Beneš,³ se několika články přímo dotýkala Podkarpatské Rusi. Dvanáctý článek zajišťoval, že státní úředníci sloužící na Podkarpatské Rusi budou, „*pokud možno, z obyvatelů onoho území.*“ Tento článek dopracoval jako dodatek k Benešovým návrhům americký státní sekretář Robert Lansing.⁴ Problém však spočíval v tom, že trvalo několik let, než vyrostla, dospěla a náležitě se vzdělala vrstva místního obyvatelstva, která pak ve chvíli, kdy se mohla ucházet o místa ve státní správě, narazila – stejně jako mládež všech ostatních národů republiky – na restriktce v rámci státní správy vyvolané velkou hospodářskou krizí a dále musela čekat, až se uvolní místa po úřednicích, kteří přišli na Podkarpatskou Rus po první světové válce v poměrně mladém věku. To ovšem vůbec neznamenalo, že by se místní obyvatelstvo ve státní správě nedo-

¹ K vývoji Československa mezi válkami viz Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díly 1. – 3. Praha 2000 2002, 2003 a Klimek, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XIII. a XIV. Praha – Litomyšl 2000 a 2002. K vývoji Podkarpatské Rusi v této éře komplexně a přehledně Rychlík, Jan – Rychlíková, Magdaléna: *Hospodářský, sociální, kulturní a politický vývoj Podkarpatské Rusi 1919–1939*. Praha 2013.

² Zákon č. 508/1921 Sb. z. a n.

³ Mosný, Peter: *Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia*. Bratislava 2001, s. 73.

⁴ Tamtéž, s. 125, pozn. č. 12.

kázalo prosadit, ba opak je pravdou,⁵ leč Čechů na úřednických postech bylo nepoměrně více, což u některých politických stran, ale i u veřejnosti, s postupem doby vyvolávalo nechuf.

Nicméně i tak existovala skupina úředníků rusínské, ruské i ukrajinské orientace, která si mohla dělat naděje, že v první polovině čtyřicátých let dosáhne nejvyšších pozic podkarpatoruské správy, odkud by bylo možno ledascos ovlivnit, přičemž ani stávající pozice nebyly zanedbatelné:

Jméno a příjmení	Datum narození	Národnost	Stávající funkce
JUDr. Pavel Kossey	11. července 1896	rusínská	poslanec v Národním shromáždění, jinak rada politické správy
JUDr. Ivan Vislocký	21. května 1889	haličský Ukrajinec	okresní hejtman ve Svaljavě
Ivan Andrejko	6. října 1888	haličský Rus	zástupce okresního úřadu v Mukačevu
Otto Pavluch	23. října 1891	vídeňský Ukrajinec	přednosta finančního oddělení užhorodského zemského úřadu

Všichni výše jmenovaní úředníci dosáhli v roce 1937 zařazení do vyšší platové skupiny mimo jiné i díky penzionování bývalého zemského prezidenta Antonína Rozsypala, úmrtí vrchního rady politické správy Jaroslava Košvance, převzetí vrchního rady politické správy Bohumíra Toupalíka k Nejvyššímu správnímu soudu a povýšení jiných místních úředníků (např. Ivana Kosseye).⁶ Zároveň je na této skupině zřejmé, jak roztržštěné bylo místní slovanské obyvatelstvo. Lze také předpokládat, že by se do budoucnosti vytvořily různé úřednické klany založené na národnostním přesvědčení, jakož i rodinné příslušnosti. Každopádně z 12 okresních hejtmanů na Podkarpatské Rusi jich bylo 7 (tedy nadpoloviční většina) rusínské nebo ukrajinské národnosti.⁷ Bylo by rovněž zajímavé zjistit, kolik českých okresních hejtmanů mělo zástupce (bez ohledu na národnost) pocházejícího přímo z Podkarpatské Rusi, nicméně ve chvíli, kdy by rusínský či ukrajinský Podkarpatorus dosáhl postu zemského prezidenta, tedy viceguvernéra, mohl vytvořit ještě lepší podmínky pro nábor místních státně spolehlivých obyvatel. Ve své funkci by však nemohl postupovat jako

⁵ Viz např. tabulka národnostního rozdělení úřednictva županských a hlavnoslužbovských úřadů na přelomu let 1920 a 1921. Národní archiv (NA), fond Ministerstvo vnitra I. – prezidium, sign. 225-176-8, fol. 75–77.

⁶ NA, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), kart. 694.

⁷ Petruščák, Ivan: *Karpatští Ukrajinci a Slované*. Londýn [1944], s. 24.

slovenský krajiniský prezident Jozef Országh, který nařídil českým zaměstnancům pracujícím na Slovensku, aby jako jeho podřízení používali slovenštinu přinejmenším v písemném styku,⁸ neboť o jazyku Podkarpatské Rusi měl rozhodnout sněm, který se však za první republiky nikdy nesešel a jeho volba za republiky druhé již neprobíhala v demokratických podmínkách.⁹

Ve druhé polovině třicátých let se začalo o realizaci podkarpatoruské autonomie více jednat, ale do září 1938 se v praxi podařilo uskutečnit jen několik málo věcí a teprve po Mnichovu se podařilo uvést v život autonomii v plném rozsahu. Pomnichovská druhá republika se však po kvalitativní stránce nemohla s první republikou vůbec srovnávat, což negativně ovlivnilo i realie podkarpatoruské autonomie, kde se velmi rychle prosadily autoritářské a ostře nacionalistické tendence.¹⁰

Archivní prameny k osudu českého úřednictva a využité v tomto příspěvku jsou uloženy v Národním archivu v Praze a Moravském zemském archivu v Brně. V případě prvně jmenovaného archivu se jedná o fond Předsednictvo ministerské rady (obdoba současného Úřadu vlády), kde jsou uloženy jednak záznamy z jednání celostátní vlády, na jejíchž zasedáních se zaměstnanecká otázka několikrát probírala, jednak i v řádných aktech samotného Předsednictva ministerské rady, kde se zbíhaly podklady z jednotlivých ministerstev pro jednání vlády. Předsednictvo ministerské rady přitom některé záležitosti rozhodovalo samo jako koordinační úřad. Dále jsou v tomto fondu uloženy jmenovací spisy nejvyšších správních úředníků, které napomáhají osvětlit pozadí některých jmenování. Dalším využitým fondem Národního archivu je osobní pozůstalost Josefa Cerhy, jenž za druhé republiky na Podkarpatské Rusi nově organizoval finanční službu. Za upozornění na tento fond s mnoha doplňujícími údaji děkuji kol. Janu Kahudovi. V případě druhého ze jmenovaných archivů se jedná o osobní pozůstalost Jaroslava Mezníka, bývalého viceguvernéra, tj. zemského prezidenta Podkarpatské Rusi, jenž část třicátých let strávil čekáním, až se bude moci ujmout své funkce, a který se osobními dopisy u představitelů vládních koalic, zejména agráriků, snažil prosadit urychlení realizace podkarpatoruské autonomie. Po svém odstavení z funkce v důsledku Mnichova se alespoň pokoušel pomáhat svým bývalým podřízeným všeho etnického původu, kteří jej informovali o dění na Podkarpatské Rusi (nepochybně někdy líčili situaci tak,

⁸ Matula, Pavol: Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách 1918–1938. Bratislava 2013, s. 48–49.

⁹ Hubený, David: K průběhu voleb do sněmu Podkarpatské Rusi a jejich přezkumu u Volebního soudu v roce 1939. In: Historie – otázky – problémy, č. 1, 2014 s. 181–190.

¹⁰ K druhé republice viz Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl 2004; Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XVa. 1938–1945. Praha – Litomyšl 2006 a Hubený, David: Podkarpatská Rus na jednáních vlád Jana Syrového (23. září – 1. prosince 1938). In: *Pinagiae historiae*, č. 1, 2013, roč. 21, s. 191–232.

aby pohnuli svého vlivného přímluvce k akci) a jimž se pokoušel přes své známosti v centrálních úřadech najít nové uplatnění v historických zemích. Okrajově byly využity i další archivní dokumenty pocházející z rezortu vnitra a bezpečnostních složek.

Z uvedeného je zřejmé, že se dochovaly zejména dokumenty svědčící o problémech v soužití českého úřednictva a nových pánů Podkarpatské Rusi z řad ukrajinských nacionalistů. Prvně jmenovaní měli pocit, že na Podkarpatské Rusi již nejsou doma ve svém státě, ba že není oceňována jejich předchozí práce ve prospěch tohoto území. Navíc začali vidět, že tuto část republiky pomáhají ukrajinští nacionalisté ovládnout pro Hitlera, s nímž byli ukrajinští radikálové ve spojení, a kteří nedočkavě chtěli prosadit maximální autonomii, resp. nezávislost a vytvořit z Podkarpatské Rusi ukrajinský Piemont, který by se stal základem ukrajinské státnosti. Spojenectvím s nacisty a používáním totalitních prostředků však ukrajinští nacionalisté zcela morálně selhali a těžce poškodili zájmy své věci. Není divu, že Ivan Petruščák, komunista rezolutně ukrajinské národní orientace, v exilu napsal na adresu pomnichovské Podkarpatské Rusi ovládané ukrajinskými nacionalisty velmi tvrdá slova: „*Druhé období temna pro náš národ začíná Mnichovem.*“ První podle něj na Podkarpatské Rusi začalo v polovině 19. století přeměnou tehdejšího Uherského království v maďarský národní stát.¹¹

Podzim 1938

Mezi latentní problémy ve vztazích Prahy a obou autonomních vlád v Bratislavě a Užhorodu, které propukly již krátce po Mnichovu, patřily zcela logicky úřednické personálie, neboť noví vládcí obou východních částí republiky chtěli a potřebovali dosadit do úřadů své vlastní příznivce, jednak kvůli zajištění loajality úřadů, jednak jako odměnu za jejich pomoc a podporu. První odvolávání českých úředníků z Podkarpatské Rusi přišlo již krátce po vzniku první autonomní vlády z 11. října 1938. Prvním aktem personálního charakteru, který se probíral na jednání ústřední vlády za účasti reprezentantů podkarpatoruské autonomní vlády, byl krok vládního tajemníka pověřeného vedením justiční agendy Ivana Pješčaka, jenž odvolal JUDr. Jaroslava Postřihače z vedení Zemského finančního ředitelství v Užhorodě s příkazem, aby se hlásil na pražském Ministerstvu financí. Vláda tento akt probírala na svém zasedání z 25. října 1938. Samotné sesazení sice napadeno nebylo, ale podkarpatoruští ministři byli upozorněni, že překládání úředníků do ostatních zemí nebo dokonce k centrálním úřadům přesahuje jejich kompetence.¹² Samotný Jaroslav Postřihač (nar.

¹¹ Petruščák, Ivan: *Karpatští Ukrajinci a Slované*. Londýn [1944], s. 19.

¹² NA, PMR, kart. 4143, XIX. vláda, 17. zasedání, 25. října 1938, fol. 336.

9. září 1882) byl do funkce prezidenta zemské finanční správy v Užhorodě jmenován v létě 1937 mimo jiné proto, že byl „*velmi dobře vzdělaný v celém oboru nepřímých daní, velmi konciliantního jednání a uhlazeného vystupování, avšak i s potřebnou energií tam, kde je [třeba] jejího uplatnění.*“ Očekávalo se, že Postřiháč „*jako svědomitý a službě plně oddaný funkcionář jistě povede finanční správu na Podkarpatské Rusi dále k zdárným výsledkům*“, ba dosavadní výsledky toho měly být dostatečnou zárukou.¹³ Snad právě tato jeho schopnost mohla vést k tomu, že byl odvolán tak rychle. Byl to však pouze první záchvěv personálního zemětřesení.

Den předtím, tj. 24. října, ministr dopravy autonomní vlády Julian Révay přednosty technických oddělení „*žádal, aby setrvali na svých místech do té doby, dokud nezpracují své nástupce, vybrané z řad místních inženýrů. Jménem přednostů oddělení odpověděl ing. Antonín Merz, vrchní technický rada, v tom smyslu, že je přirozené, že přednostové oddělení neopustí svá místa, jež téměř po 20 let zastávali, dokud zájem služby bude vyžadovat jejich přítomnosti, žádal však, aby jim byl umožněn čestný odchod z Podkarpatské Rusi a aby o další jejich existenci dohodla se vláda Podkarpatské Rusi s ústřední vládou*“, což Révay také slíbil. Pozoruhodné bylo, že o chystané změně ve vedoucích postech nebyl předem informován viceguvernér PhDr. Alexandr Beskid,¹⁴ sám Podkarpatorus, jenž svého úřadu dosáhl právě po Mnichovu jako výraz upřímné snahy udělit Podkarpatské Rusi autonomii – snad právě proto, že jej pročeskoslovenské síly vnímaly jako „*moc dobrého vlastence*“,¹⁵ ač zůstal po vídeňské arbitráži v Užhorodu, kde byl počátkem roku 1939 bez místa.¹⁶ Čeští úředníci však brzy po setkání s Révayem zašli za Beskidem znovu, protože bylo s okamžitou platností zavedeno úřadování v ukrajinštině spolu s povinností složit jazykovou zkoušku. Beskid se postavil za české úředníky, vybědl je, aby sepsali memorandum, které by zatelefonoval do Prahy, a přislíbil, že umožní jednání deputace úředníků s podkarpatoruskou vládou, která se však nesešla pro změny v její sestavě.¹⁷

Na konci října se chystala rekonstrukce autonomní vlády. V nacistickém tisku byly v této souvislosti traktovány cíle nové vlády, včetně propuštění neukrajinských úředníků a obrany Podkarpatské Rusi před Poláky a Maďary.¹⁸ V souvislosti obrany státu došlo i k opačnému transferu úředníků, tj. směrem na východ státu, kdy na návrh Ministerstva národní obrany a se souhlasem premiéra Augustina Vološina byli 2. listopadu 1938 podkarpatoruské vládě

¹³ NA, PMR, kart. 990.

¹⁴ Podrobněji k této osobnosti viz Pop, Ivan: Podkarpatská Rus. Osobnosti její historie, vědy a kultury, Praha 2008, s. 31.

¹⁵ Moravský zemský archiv (MZA), fond G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 21v.

¹⁶ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 33.

¹⁷ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

¹⁸ Der Freiheitskampf, Nr. 294, 24. X. 1938.

přidělení jako vojenští poradci podplukovník generálního štábu Karel Lukas,¹⁹ nadporučík letectva Mikuláš Gulanič a nadporučík pěchoty Josef Parčami.²⁰ První dva nastoupili službu 6. listopadu, ale Parčami se neobjevil ani koncem listopadu. Naopak přibyl plukovník letectva Jaroslav Borecký. Všichni „byli přidělení k výkonu soustředěné bezpečnostní služby, zřízené u předsedy vlády“, jak Chust Prahu informoval dopisem z 22. listopadu s tím, že funkce všech tří důstojníků „v tomto sboru je poradní.“²¹ Parčami nakonec dorazil a naopak působení Boreckého bylo epizodní, ba se nedostalo ani do jeho vojenských záznamů.²² Tito představitelé centrální vlády a její moci nebyli příliš populární a zejména Lukas prý byl přímo „nenáviděn“.²³ Dalším akceptovaným úředníkem byl vládní rada JUDr. Josef Cerha (nar. 22. září 1884),²⁴ jenž na Podkarpatské Rusi působil od léta 1937, tedy stejně jako odvolaný Jaroslav Postříhač, jehož měl zastupovat.²⁵ Cerha byl přitom na začátku listopadu 1938 odvolán, tedy potkal jej stelný osud, jako Postříhače, s nímž jej pojily přátelské vztahy.²⁶ Cerha byl odvolán, resp. odeslán na mimořádnou placenou dovolenou s tím, že se má do osmi dnů hlásit v Praze s odůvodněním, že po odstoupení jihu Podkarpatské Rusi již nebude potřeba tak kvalifikované síly! Dopis končil pozoruhodným odstavcem:

„Podotýkám, že vláda Podkarpatské Rusi doposud ještě definitivně nerozhodla, zdali úředníci české národnosti z evakuovaných území budou zproštěni od zdejší služby. O jejím rozhodnutí budete vyrozuměni.“²⁷

Je zřejmé, že Cerha byl s podkarpatoruskými reáliemi velmi dobře obeznámen i díky „neúměrné pílí a energii“, kterou jako úředník vždy projevoval.²⁸ Cerha byl po dohodě vrchního ministerského komisaře dr. Viktora Gézy Baranyho,²⁹ vysokého úředníka Předsednictva ministerské rady podkarpatoruského původu, a ministra Julia Révaye pověřen funkcí „poradce vlády podkarpatoruské pro otázky likvidace finančních úřadů na odstoupeném území, organizace finanční správy na novém území Podkarpatské Rusi, evidence

¹⁹ Podrobněji k životu tohoto pozoruhodného muže viz Friedl, Jiří: Příběh generála Lukase. Přerov 2002, k jeho činnosti na Podkarpatské Rusi za druhé republiky viz s. 40–48.

²⁰ Podrobněji k tomuto důstojníkovi viz Cséfalvai, František a kol.: Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939–1945. Bratislava 2013, s. 188–189.

²¹ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

²² Friedl, Jiří: Příběh generála Lukase. Přerov 2002, s. 42.

²³ Tamtéž, s. 43.

²⁴ Podrobněji k nezvyklé kariéře tohoto úředníka viz Kmochová, Romana – Malá, Lenka: Cerha Josef, JUDr. (Cerha) 1885–1950 (1983). Inventář. Praha 2006, s. 2–4.

²⁵ NA, PMR, kart. 990.

²⁶ NA, fond Josef Cerha, kart. 2, inv. č. 76.

²⁷ NA, Cerha, kart. 2, inv. č. 87.

²⁸ NA, PMR, kart. 990.

²⁹ Barany vystupuje v některých dokumentech též jako Baranyi, ale výrazně převažuje forma Barany. Na své vlastní vizitce uváděl „Barany“, což je nutno považovat za rozhodující. MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 44, fol. 1.

a kontroly poukazovacího práva jednotlivých resortů vlády na Podkarpatské Rusi.“ Kromě toho měl Cerha podle jmenovacího dekretu za úkol, „aby aspoň v nejnnutnějším rozsahu byl uveden v činnost zemský finanční úřad v nově stanoveném sídle, jednak aby finanční úřady na zbylém území Podkarpatské Rusi byly udrženy – pokud možno – v řádném chodu a staly se tak základem příští nové organizace finanční správy na Podkarpatské Rusi.“ Dokonce si mohl podle své vlastní volby vybrat vhodné zaměstnance finanční správy na Podkarpatské Rusi. Všechna opatření však měl činit „se souhlasem, resp. s vědomím příslušných činitelů“ podkarpatoruské vlády.³⁰ Cerha se podle všeho projevil jako vynikající volba, neboť již na začátku ledna 1939 se odvážil zažádat o dovolenou za účelem vyřízení rodinných záležitostí, konkrétně vyložení a uskladnění evakuovaného nábytku z Užhorodu. Bylo mu vyhověno,³¹ což by se nejspíše nestalo, kdyby nebyly finanční úřady již rozeběhnuty. Nicméně mu dovolená mohla být povolena i z toho důvodu, aby se jej Chust na nějakou dobu zbavil. Jako poradce vyslaný Prahou totiž způsoboval některým osobám v Chustu silný bolest, neboť díky kontrole financí viděl autonomní vládě doslova pod prsty a navíc samozřejmě informoval ústředí, což přivádělo podkarpatoruskou vládu, resp. přinejmenším některé její činitele, k nepřičetnosti, jak svědčí záznam o telefonickém rozhovoru Cerhy s tajemníkem Andrejem Voronem z kanceláře ministra Révaye konaném 5. prosince 1938:

„Pan předseda vlády dr. Vološin po dohodě s panem ministrem Révayem upozorňuje Vás, že si vláda nepřeje, abyste bez vědomí členů vlády a bez jejich předchozího schválení podával informace neb zprávy úředním činitelům neb místům v Praze.

Kdyby v tom směru nenastala ihned náprava, vláda bude považovat podobný postup za projev neochoty spolupráce na Podkarpatské Rusi a musila by z toho vyvodit důsledky.“³²

Příznačné je, že se Cerhovi tohoto upozornění dostalo jen od jakéhosi tajemníka jednoho z ministrů, nikoliv od samotného premiéra, který o dané věci s Révayem vůbec jednat nemusel a už vůbec nemusel mít ponětí o Révayových krocích v této věci, protože kdyby to premiéra opravdu zajímalo a nadzdvihlo, jistě by osobně Cerhu vyrozuměl, aby svému přání dodal dostatečnou vážnost. O přízni Josefa Cerhy druhorepublikovému režimu na Podkarpatské Rusi můžeme s ohledem na jeho členství v národní demokracii³³ s úspěchem pochybovat, to však nic nemění na tom, že jako pouze vyslaný poradce si mohl Prahu informovat podle své vůle. Ostatně Cerha sloužil Podkarpatské Rusi tak dobře, že 15. března 1939, když byla vyhlášena její efemér-

³⁰ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2; f. Josef Cerha, kart. 1, inv. č. 26.

³¹ NA, Cerha, kart. 2, inv. č. 84.

³² NA, Cerha, kart. 3, inv. č. 127.

³³ NA, Cerha, kart. 1, inv. č. 23.

ní samostatnost, obdržel při propuštění ze služeb od ministra financí Julia Braščajka „*upřímný dík za [...] zde vykonanou práci v dobách nejtěžších a nejsvízelnějších.*“³⁴

Shoda v personálních záležitostech byla vskutku výjimečná, ba zcela ojedinělá, neboť personální spory se plně projevíly po vídeňské arbitráži, která pro představitele autonomních vlád představovala stejný šok, jako Mnichovská dohoda pro české země. K některým nelegálním odvolávkám českých úředníků došlo již během října za vlády Jana Syrového. Premiér Syrový proto napsal osobní dopis Vološinovi, kde jej upozornil na zákonné předpisy k ustanovování a odvolávání úředníků, např. že je „*vyloučeno, aby na služební místo ve státní správě byl ustanoven emigrant s cizí státní příslušností nebo bez ní, či žadatel, který nemá předepsané kvalifikace*“ a upozornil Vološina, že „*vláda Podkarpatské Rusi jest zodpovědná za zachovávání platných předpisů*“ a žádal jej, aby „*mocí svého úřadu těmto a podobným přehmatům zabránil.*“ Dopisem z 30. listopadu 1938, který však reagoval na jinou obdobnou výtku Prahy, Vološin sliboval, že vláda v Chustu otázku projedná, jakmile se mu jeho spoluministři vrátí z Prahy. Patrně nejen s ohledem na změnu centrální vlády se toto jednání zdrželo, ba několik týdnů podkarpatoruská vláda nedělala v tomto směru vůbec nic, tedy kromě toho, že propouštěla české úředníky i v průběhu prosince 1938.³⁵

Přitom již 3. listopadu personální subkomise vlády doporučovala centrální ministerské radě, aby podkarpatoruské vládě připomněla, že „*je v zájmu jak státu celého, tak i Podkarpatské Rusi, aby státní zaměstnanci z odstoupeného území byli dirigováni k úřadům na neobsazeném území, aby tedy tito zaměstnanci neopouštěli ať již o své vůli nebo jakkoli jinak, území Podkarpatské Rusi.*“ Kromě toho subkomise chtěla, aby podkarpatoruská vláda „*zvláštním usnesením dala ujištění, že i nadále budou zachovávány osobní stavy systemisované pro jednotlivé resorty na Podkarpatské Rusi, že v těchto osobních stavech nebude neodůvodněných přeskokování státních zaměstnanců apod.*“ Nakonec měla být podkarpatoruská vláda ujištěna, že otázka přebytečných zaměstnanců bude řešena celostátně podle stejných pravidel, resp. že „*v nutných případech lze dotýčné zaměstnance na přechodnou dobu dáti na dovolenou s čekatelným.*“

Když o tom druhý den, 4. listopadu jednal personální komitét ministrů a Vološin vyslechl tento návrh, bránil se, že po zmenšení podkarpatoruského území „*stane se mnoho úředníků přebytečnými a že nutno hledati nějaké východisko.*“ Podpořil jej ministr Bačinský poukázav na neutěšenou bytovou otázku a naléhal na převzetí úředníků historickými zeměmi, ale ministr vnitra Jan Černý a ministr financí Josef Kalfus trvali na tom, že úředníci musí

³⁴ NA, Cerha, kart. 1, inv. č. 26.

³⁵ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

zůstat na Podkarpatsku a že maximálně mohou dostat na přechodnou dobu dovolenou s čekatelným, na čemž se měla usnést i ministerská rada. Ta se přitom již 5. října usnesla, aby stran přesunů, „jmenování a ustanovování zaměstnanců státních úřadů a podniků dotýkajících se oblasti Podkarpatské Rusi byly stanoveny stejné směrnice, jako schválila vláda před dvěma dny pro oblast Slovenska“³⁶ s tím dodatkem, že „až na další budou všechny personální přesuny, jmenování a ustanovení“ v oboru státní správy a státních podniků prováděny jen za souhlasu ministra pro Podkarpatskou Rus dr. Ivana Parkányiho. Dále bylo rozhodnuto, že dodržování této směrnice bude přísně vyžadováno „pod osobní zodpovědností příslušných činitelů.“ Toto opatření se mělo týkat především železnic.³⁷

Chust se zřejmě obával reakce Prahy na vyhánění českých úředníků z počátku listopadu a v dopise Předsednictvu ministerské rady v Praze tvrdil, že v hlavním městě republiky se hlásí jen ti čeští úředníci, kteří „houfně opustili svůj služební úřad, nepostaravše se vůbec ani o spisy a inventární majetek úřadu, čímž způsobili značné nesnáze těm, kteří dále plnili svoje služební povinnosti, a zavinili tak rozkradení a poškození státního majetku.“ Podkarpatoruské ministerstvo vnitra drze navrhovalo, že poté, co budou do historických zemí přeloženi zůstavší čeští úředníci, bude se zabývat osudem těch úředníků, kteří se již v Praze hlásili u svých ministerstev o místa.³⁸ Naopak podle svědectví mnoha úředníků, Zemský úřad zcela zanedbal přípravu evakuace ve chvíli, kdy již evakuační práce plně prováděla armáda a pokud chtěli čeští zaměstnanci úřad evakuovat, tak byli místními přívrženci ukrajinského směru vládní moci z budovy Zemského úřadu vyvedeni a balení spisů jim tak nebylo umožněno.³⁹ S ohledem na celkovou snahu ukrajinských nacionalistů poukrajiništit správu a celou zemi se zdá, že vyklizení jihu země použili k tomu, aby provedli čistku mezi úřednictvem a zbavili se co nejvíce českých úředníků, kteří by pak vypadali jako zbabělci.

V té souvislosti snad ani nepřekvapí, že Jaroslav Mezník, bývalý podkarpatoruský viceguvernér, který měl snahu svým bývalým podřízeným pomáhat různými osobními intervencemi – bez ohledu na národnost dotyčného,⁴⁰ se nechával informovat od nich o tamější nelehké situaci⁴¹ a ve prospěch svých bývalých podřízených intervenoval i po okupaci ve snaze docílit jejich přijatelného umístění u protektorátní správy.⁴² Situace mezi českými úředníky na Podkarpatské Rusi za druhé republiky totiž byla taková, že se dokonce objevily obavy u stát-

³⁶ NA, PMR, kart. 4143, XIX. vláda, 1. zasedání, 5. října 1938, fol. 3.

³⁷ NA, PMR, kart. 4143, XIX. vláda, 1. zasedání, 5. října 1938, fol. 4.

³⁸ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

³⁹ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁴⁰ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. č. 2, inv. č. 43, fol. 11–12.

⁴¹ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 17–18.

⁴² MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 67, fol. 14.

ních úředníků vyrazit do hlavního města republiky zaříditi si své soukromé záležitosti, např. hypotéky, neboť byli ihned považováni za nespolehlivé a cesta do Prahy by je v očích ukrajinských nacionalistů „usvědčovala“ z práce pro centrální vládu. Vládla dokonce nedůvěra k poště⁴³ – nebylo divu, v soukromých dopisech se psalo, že denně dochází k zatýkání a pronásledování osob nevyznávajících ukrajinský směr, ba ukrajinští nacionalisté na úřadech napomínali osoby za to, že mezi sebou mluví jinak, než ukrajinsky – dokonce i poslance Národního shromáždění: „*Rada [Ivan] Kossey přijel do Chustu, ale nezůstal tady dlouho. Stalo se to tím, že v ministerstvu setkal se se svým bratrem poslancem [Pavlem Kosseyem], a když se loučili „dosvidanija“ – přistoupil nějaký ukrajinský mladík a řekl, že se tady nesmí jinak mluvit než ukrajinsky. Kossey se rozčílil, dal mu facku a řekl, že za takových poměrů nemůže tady zůstat ani 24 hodin. Takových ukrajinských mladíků je plno po chodbách úřadů.*“⁴⁴

Ti úředníci, kteří se evakovali do Chustu, bydleli ve stísněných podmínkách, došlo k roztržení širších rodin, což zejména pro prarodiče bylo velmi náročné a pokud byla naděje, že se jim podaří z evakuovaného jihu zachránit majetek, netušili, kam jej složí, ale v okupovaném Užhorodě ho nechtěli nechat. Samozřejmě jim byla i nepřijemná cesta do bývalého domova a nechtělo se jim ani vidět bývalé známé.⁴⁵ Otázka českých úředníků a jejich případného návratu se dostala nejen do místního ukrajinského tisku, který jim vyčítal, že „*jsou všichni načichlí rozsypalovsko-židovskou érou*“, jak jeden z nich psal Jaroslavu Mezníkovi,⁴⁶ nýbrž i do českého tisku, kde se např. berní úředníci vyzývali, aby prozatím zůstali v historických zemích, dokud nebude rozhodnuto o organizaci finanční správy na Podkarpatské Rusi.⁴⁷

Ministr financí Josef Kalfus se 4. listopadu na jednání personálního komitétu ministrů pustil do svých podkarpatoruských kolegů kvůli zaměstnancům z odstoupeného území, které tamější vláda posílala zpět do historických zemí. Požadoval od lokální vlády zvláštní ujištění, že bude respektovat systematizované stavy úřednictva a že nebude provádět žádné jednostranné kroky a povyšování. Augustin Vološin a Edmund Bačinský se sice chabě bránili, ale nakonec bylo opětovně prosazeno, že přebyteční úředníci mohou být dáni maximálně na dovolenou s čekatelným, byť bylo usneseno, že lokální vlády mohou upravit poslední prvorepubliková jmenování.⁴⁸ Na další schůzi personálního komitétu však byla tato otázka znovu předložena a opět bylo doporučeno, aby podkarpatoruští vládní činitelé byli upozorněni na nutnost dodržovat „*osobní stavy sys-*

⁴³ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 15–16.

⁴⁴ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 19–19v.

⁴⁵ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 6, 8–9.

⁴⁶ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 81, fol. 7v.

⁴⁷ Národní politika, 22. XI. 1938.

⁴⁸ NA, PMR, kart. 4144, XIX. vláda, 21. zasedání, 4. listopadu 1938, fol. 81, 123–124.

temizované pro jednotlivé resorty na Podkarpatské Rusi“, přičemž se zase připomínalo, že otázka přebytečných zaměstnanců bude řešena jednotně ve všech zemích státu.⁴⁹

Na nelegální odklizení českých státních zaměstnanců dále upozornilo Ministerstvo vnitra 8. listopadu, které současně žádalo Předsednictvo ministerské rady, „aby u vlády Podkarpatské Rusi bylo zakročeno, aby výše uvedené nelegální personální dispozice byly odvolány a všichni dotčení zaměstnanci zpět povoláni k výkonu služby na Podkarpatskou Rus.“ Svůj přípis Předsednictvu ministerské rady zaslalo na vědomí i podkarpatoruské vládě. Naopak v dopise Předsednictvu ministerské rady ještě interně sdělilo, že „jde o povážlivé hromadné odstraňování státních zaměstnanců-Čechů z Podkarpatské Rusi. Proto v zájmu celostátním jest nezbytný okamžitý účinný zákrok v této věci u místní vlády Podkarpatské Rusi, a to tím spíše, že těchto nejzapracovanějších státních zaměstnanců veřejná správa na Podkarpatské Rusi nezbytně potřebuje právě v nynější době, jednak aby byl zabezpečen klidný a bezvadný průběh evakuace části území Podkarpatské Rusi, jednak pak za účelem náležitého vybudování a organizování nově vznikajících úřadů v této zemi“. Mezi prvními propuštěnými totiž byli zaměstnanci politické a státně-policejní správy, např. policejní obvodní inspektor II. třídy František Fajt, policejní obvodní inspektori I. třídy Robert Dobrovolný a Cyril Michálek.⁵⁰ Dobrovolný a Michálek přitom tvořili 1/3 obvodních inspektorů I. třídy u užhorodského policejního ředitelství.⁵¹ Stejný osud potkal i policejního majora (vrchního okresního inspektora) Antonína Zikmunda,⁵² který byl velitelem sboru uniformované stráže bezpečnosti na celé Podkarpatské Rusi.⁵³

Předsednictvo ministerské rady dne 10. listopadu napsalo Vološinovi, že překládání úředníků z Podkarpatí do historických zemí je mimo rámec pravomocí jeho vlády a vyzvalo jej, aby těchto zkušených zaměstnanců využil při budování nové správy.⁵⁴ Avšak Vološin spolu s Révayem a Bačinským 12. listopadu telegraficky oslovili nejen Předsednictvo ministerské rady, ale i jednotlivá pražská ministerstva s drzým tvrzením o nutnosti propuštění nespolehlivých zaměstnanců a spolu s výzvou, aby neposílali zpět na Podkarpatí již odsunutě úředníky, nebo aby neposílali úředníky zcela nové.⁵⁵ Ministerstva o této skutečnosti informovala Předsednictvo ministerské radě a ve svých zprávách po-

⁴⁹ NA, PMR, kart. 4144, XIX. vláda, 22. zasedání, 11. listopadu 1938, fol. 217.

⁵⁰ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁵¹ Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti v ČSR. Sídlem v Praze na rok 1938. Roč. VIII. Praha s. d., s. 538.

⁵² NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁵³ Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti v ČSR. Sídlem v Praze na rok 1938. Roč. VIII. Praha s. d., s. 536.

⁵⁴ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁵⁵ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

dotýkala, že nové zaměstnance nevyslala (Ministerstvo pošt a telegrafů), nebo dala Chustu rovnou najevo, že překročil své pravomoci, jako například ministerstva financí a zejména pak vnitra, které interně Předsednictvu ministerské rady rovnou naznačilo, že za potížení s evakuací stojí neprozíravé rozhodnutí podkarpatoruské vlády udělit českých zaměstnancům dovolenou a poslat je do historických zemí v době, kdy bylo nutno je využít při evakuaci spisů.⁵⁶ V energickém a suverénním jednání Ministerstva vnitra s Předsednictvem ministerské rady i podkarpatoruskou vládou se zračil fakt, že ministerstvo patřilo k silovým resortům. Předsednictvo ministerské rady Vološinovi poslalo telegram, kde jej znovu informovalo, že „nemůže vzít na vědomí Vaši depeši ze dne 12. listopadu stran zproštění státních zaměstnanců podkarpatoruských a jejich přidělování ústředním úřadům pokládá za neoprávněné.“⁵⁷ Postoj centrálních úřadů tedy byl jasný, ale co s úředníky již dlícími v Praze? Některé postižené zaměstnance chtělo například Ministerstvo veřejných prací využít pro pomoc „u Velitelství stavby automobilových silnic“, kde by patrně pomáhali s přípravou plánů na výstavbu silniční sítě, „aniž by tím vznikala jakákoliv prejudice pro jejich volnou dispozici vládou Podkarpatské Rusi“. Čistka zasáhla dokonce i soudní správu: Mezi odejitými zaměstnanci soudní správy byl i viceprezident krajského soudu Jan Foltánek a prokurátor Karel Turek.⁵⁸ Ukrajinští představitelé se přitom v této době báli, že by Praha mohla stávající vývoj snadno zvrátit. Sice se totiž dařilo zbavovat se neoblíbených českých úředníků, dokonce policistů, ale v případě četnictva si autonomní vláda takový postup nemohla dovolit, neboť za ně neměla odpovídající náhradu, ba ani prostředky, jak si vybudovat vlastní mocenskou složku a nebylo tajemstvím, že režim může přežít jen díky českým četníkům.⁵⁹ Karpatská sič se teprve budovala a její spolehlivost a efektivita byly v nedohlednu.

Personální změny provedené autonomní vládou vypadají z odstupů doby někdy dosti tragikomicky, byť v dané chvíli ohrožovaly životy, a pražští úředníci jistě s chutí tyto přehmaty chustské vládě připomněli, jak dokládá dopis Ministerstva zdravotnictví z 19. listopadu 1938:

„Se zřetelem k tomu, že ve státní nemocnici v Mukačevě, která evakuovala a zahajuje činnost v Beregváru,⁶⁰ není pro obor gynekologie a chirurgie žádného odborníka, poněvadž dr. A[lexandr] Nagy a dr. A. [Petr] Petrecký, které jmenovala vláda Podkarpatské Rusi, zůstali v Mukačevě při jeho zabrání Maďarskem a neevakovali, žádá Ministerstvo zdravotnictví, aby byl povolán do služby dr. A[lois] Růžička, přednosta oddělení gynekologického, a dr. J[an] Valach,

⁵⁶ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁵⁷ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁵⁸ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁵⁹ Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, f. Gesandtschaft Prag, kart. 6, R 11389.

⁶⁰ Tj. Berehova.

přednosta oddělení chirurgického, kteří byli dáni při jmenování tamní vládou dr. Nagyho a dr. Petreckého Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy v Praze k dispozici za současného přeložení na dovolenou s čekatelným.“ Inu, ne vždy se podkarpatoruská vláda dočkala vděku za povýšení... Odvolávky vedoucích představitelů postihly rovněž příslušníky ruské emigrace či příznivce ruské orientace na Podkarpatské Rusi.⁶¹ Podle ukrajinských nacionalistů bylo jen a jen vinou ruské emigrace, zejména profesionálních politiků, že zavlekli na Podkarpatskou Rus údajnou fanatickou nenávisť k Ukrajincům, katolictví a sympatie k židům.⁶² Žadatelé o službu ruského a rusínského směru byli a priori odmítáni a jen osobní přání premiéra Vološina, že chce konkrétní osobu do služby, dokázalo zlomit tento otevřeně příznávaný trend, ale dělo se tak jen v jednotlivých případech.⁶³

Naopak se v polovině prosince Kabinet podkarpatoruských ministrů v Praze staral o údajný návrh Ústřední jednoty československých lékařů v Praze, která měla prosazovat, aby z veřejných ústavů a úřadů byli vyloučeni „všichni lékaři, jež nejsou národnosti české, slovenské nebo podkarpatoruské“, přičemž v historických zemích měli být zahrnováni „pod národnost podkarpatoruskou (rusínskou) pouze lékaři, kteří se narodili na území dnešní Podkarpatské Rusi“, čímž „by byli vyloučeni lékaři slovanského původu, Rusíni-Ukrajinci, kteří jsou československými státními občany, avšak jejich rodištěm je buď území dnešního Polska, anebo území dnešního Sovětského svazu.“ Kabinet podkarpatoruských ministrů pokračoval účelově a pokrytecky: „Zdejší vláda v této věci je toho názoru, že by takovéto jednání rozhodně nebylo spravedlivé a nebylo by v duchu slovan-ské solidarity“ a nabádalo příslušné ministerstvo a organizace, že takto „nelze diskriminovat [...] lékaře ukrajinské národnosti“.⁶⁴

Tyto tahanice mezi úřady však řadové české úředníky na Podkarpatské Rusi nezajímaly. Ti byli zděšeni úkoly, které si autonomní vláda dala: Zcela poukrajinštit úřady a zlikvidovat všechny české školy.⁶⁵ Úředníci požadovali navrácení existenčních jistot. Na prvním místě se jednalo o umožnění vzdělání jejich dětem v českém jazyce, což bylo vážně ohroženo mohutným rušením českých/československých škol na Podkarpatské Rusi. Čeští zaměstnanci se na konci listopadu 1938 již otevřeně obávali, že na Podkarpatské Rusi nezůstane žádná česká střední škola a základních škol s českým vyučovacím jazykem přetrvá jen několik ve větších správních centrech. Další obavu v nich vyvolávalo nařízení podkarpatoruské vlády, že se mají do šesti měsíců naučit ukrajinsky a složit zkoušku z ukrajinštiny, jinak jim totiž hrozilo propuštění. Zaměstnanci

⁶¹ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁶² Karpathen-Ukraine. New York 1938, S. 22.

⁶³ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 13–14.

⁶⁴ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁶⁵ Borscak, Il'ko: Karpat'ska Ukraina i miznarodnij gri. L'viv 1938, s. 45.

poukazovali na fakt, že nebyla určena náročnost zkoušek. Rovněž tvrdili, že šest měsíců je příliš krátká doba na zvládnutí jazyka, ač by se dalo usuzovat, že již z dřívější služby jakési základy ruštiny/ukrajinštiny/rusinštiny ovládali, a nemělo tedy jít o nepřekonatelný problém; počátkem roku 1939 se již objevily zprávy, že ukrajinsky již přes jisté těžkosti úřadují, ale moc nevěřili slibům chustské vlády o dodržování nějakého jednotného kariérního řádu,⁶⁶ ba dodávali, že úřadování v ukrajinštině dělá problém samotným Ukrajincům-úředním nováčkům, neboť neměli zvládnutou potřebnou odbornou terminologii.⁶⁷ Panovaly rovněž obavy, že po nesložení jazykové zkoušky jim bude zhoršena kvalifikace, čímž utrpí jejich příjem, jakmile budou převedeni do historických zemí.⁶⁸ Fakt, že Chust chtěl zcela poukrajinštit úřednický sbor už tedy mezi úředníky nevyvolával takové překvapení, neboť pochopili, že budou na svých postech jen tak dlouho, dokud se to bude Chustu hodit. Např. v Jasíně byl rozšiřován leták, v němž byli Ukrajinci vyzýváni: „*Vyhrňte rukávy a vyžeňte naše vrahy Čechy a Maďary i židy za nimi.*“ Čeští úředníci proto navrhovali, aby byli na Podkarpátí pouze jako exponovaní úředníci, kteří by jinak spadali do personálního stavu úřadů v historických zemích. Nakonec žádali, aby na Čechy na Podkarpatské Rusi bylo hleděno jako na hraničáře. Své ujednocené návrhy zasílali ze všech koutů Podkarpatské Rusi na všechny vrcholné úřady v Praze, včetně Kanceláře prezidenta republiky.⁶⁹

Se svým návrhem na vyjasnění zaměstnaneckých záležitostí vystoupila podkarpatoruská odbočka Národní rady československé, která v druhé polovině listopadu dodala Révayovi podklad svého řešení zaměstnanecké otázky. Podle tohoto memoranda mělo být především zjištěno, kdo z českých úředníků chce na Podkarpatské Rusi nadále sloužit a z nich, nechť si podkarpatoruská vláda vybere. Ti zaměstnanci, kteří neměli o další službu zájem, nebo je neakceptovala podkarpatoruská vláda, měli být převzati pražskými resortními ministerstvy, která dostanou od podkarpatoruské vlády finanční vyrovnání podle zákona o pensijním pojištění zaměstnanců ve vyšších službách. „*Bude-li vláda Podkarpatské Rusi žádati přidělení speciálních úředníků, které mezi svými zaměstnanci nemá, požádá vládu v Praze o [jejich] přidělení a vyhradí si svůj souhlas k přijetí těchto úředníků vládou v Praze navržených.*“ Tito úředníci měli na Podkarpatské Rusi setrvat jen po dobu potřeby a podkarpatoruská vláda by je financovala. Odbočka svůj návrh končila: „*Tímto postupem bude sjednána naprostá spravedlnost pro zaměstnance i pro vládu Podkarpatské Rusi, která musí dnes obsadit některá místa svými lidmi.*“ Révay prosil Předsednictvo ministerské rady v Praze, aby se k tomuto návrhu vyjádřilo s výjimkou první části, tj. dotazníkové

⁶⁶ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 25v–26.

⁶⁷ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 81, fol. 6.

⁶⁸ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 67, fol. 12v.

⁶⁹ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

akci, zda chtějí čeští úředníci zůstat.⁷⁰ Snad se obával, že by žádný zůstat nechtěl, nebo – a to je pravděpodobnější – neměl zájem o setrvání kteréhokoliv z českých úředníků. Národní rada s tímto návrhem uspěla a mezi českými úředníky byl veliký zájem o převedení do historických zemí. Leckterý z nich se o transfer hlásil s lítostí, ale pod novými pány nechtěli sloužit, ani pokud o jejich služby měla autonomní vláda eminentní zájem.⁷¹

Ovšem i mezi českými úředníky se našly osoby, které se měly údajně aktivně podílet na znevýhodňování osob neukrajinské národnosti. Mezi ně se měl řadit vládní rada Emil Vopršálek, který aktivně spolupracoval s radou (presidiálním šéfem) JUDr. Ottou Pavluchem, vysokým úředníkem autonomní vlády.⁷² Tento úředník ukrajinské národnosti působící u civilní správy Podkarpatské Rusi od roku 1921 měl výtečné hodnocení a při normálním vývoji by během několika málo let s dalšími ukrajinskými úředníky dosáhl na nejvyšší posty podkarpatoruské správy.⁷³ Podle dalšího zdroje to však byl právě Pavluch, který se nechtěl českých úředníků zbavit a prý si jejich práce velmi vážil,⁷⁴ ale o jakémsi „*panu vládním radovi V.*“ – se nehovořilo dobře.⁷⁵ Dotyčným byl zřejmě výše jmenovaný Emil Vopršálek, jenž paradoxně žádal rovněž o přeložení do historických zemí. Jeho žádost podpořil i chustský premiér Augustin Vološin dopisem z 21. prosince 1938, neboť „*žadatel jednak neovládá místní jazyk a tím není s to, aby mohl vykonávat povinnosti aprobanta při schvalování vyřízení podřízených referentů vyhotovovaných v místní jednacích řeči, jednak je přebytečný se zřetelem na územní změnu Podkarpatské Rusi.*“⁷⁶

Dalším českým úředníkem, který se dal do služeb chustské vlády, byl státní zástupce v Chustu Rudolf Pospíšil (nar. 22. září 1906), jenž celou služební kariéru strávil na Podkarpatské Rusi.⁷⁷ Pospíšil vydal v chustské státní tiskárně 4. února 1939 brožurku „*Češi a Ukrajinci!*“, v níž se zastával autonomní vlády a vytýkal podporu ruskému směru a pomoc při sestavování opozičních kandidátek neukrajinského proudu některými Čechy.⁷⁸ Někteří Češi zjevně měli republikánsko-demokratické zásady zřejmě příliš hluboko zažitě a nedokázali se přizpůsobit novým větrům jako příslovečná korouhvička. Taková kritika od státního úředníka placeného za dodržování zákonnosti je vskutku smutná, nicméně Pospíšil po odchodu z Podkarpatské Rusi setrval ve státních službách

⁷⁰ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁷¹ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 67, fol. 3–5, 12; inv. č. 81, fol. 1.

⁷² MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 43, fol. 44.

⁷³ NA, PMR, kart. 694.

⁷⁴ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 81, fol. 6.

⁷⁵ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 81, fol. 6v.

⁷⁶ Emil Vopršálek (nar. 28. listopadu 1884) byl v protektorátu s ohledem na svůj věk penzionován v roce 1941. NA, PMR, kart. 714.

⁷⁷ NA, PMR, kart. 1069.

⁷⁸ [Pospíšil, Rudolf]: *Češi a Ukrajinci!* Chust 1939.

a sloužil Ministerstvu spravedlnosti ještě počátkem padesátých let dvacátého století.⁷⁹ Rovněž tak Vopršálek dožil v Praze bez jakýchkoliv problémů.⁸⁰ Buď bylo tedy jejich chování po návratu vyhodnoceno jako nezávadné, popř. přímo postupovali v intencích jim sdělených, aby nevytvářeli vůči chustské vládě jakékoliv třecí plochy, nebo s ohledem na nacistickou okupaci byly druhorepublikové podkarpatoruské události zapomenuty.

Nevlídny rok 1939

Dne 4. ledna centrální vláda napsala do Chustu, že „*došla v poslední době řada memorand od českého zaměstnanectva na Karpatské Ukrajině, obsahující některé požadavky a stížnosti tohoto zaměstnanctva vzhledem k novým, změněným poměrům v autonomní zemi Karpatské Ukrajiny*“ a Předsednictvo ministerské rady do Chustu zaslalo jedno z těchto memorand „*se žádostí, aby o těchto požadavcích českého zaměstnanectva bylo uvažováno a stanovisko laskavě sděleno ve formě nějakého přijatelného návrhu*“. Praha dále uváděla, že v „*zájmu klidného soužití a dobré budoucí spolupráce přimlouvá se zdejší úřad, aby na tyto požadavky byl vzat benevolentní zřetel, a doporučuje proto také, aby bylo jednáno se zástupci českého státního zaměstnanectva na Karpatské Ukrajině za účelem docílení obapolné shody*“.⁸¹

Předtím, na schůzi z 23. prosince, se podařilo vyřešit otázku českých úředníků na Slovensku, o nichž se v průběhu prosince intenzivně jednalo, avšak problém českých úředníků na Podkarpatské Rusi vůbec na jednáních vlády nevystupoval. Je otázkou, zda nebyl zaobalen do záležitosti českých úředníků na Slovensku, protože nikde není v této souvislosti zmínka o Podkarpatské Rusi. Dokonce ani vyřešení této otázky na této schůzi nijak Podkarpátí nezmiňovalo, ač jednání ministerské rady byl přítomen Révay. Smysl dohody Prahy a Bratislavy byl ten, že odchod úředníků ze Slovenska se bude dít pouze směrem do historických zemí. Z českých zemí naopak měli na Slovensko proudit úředníci slovenské národnosti. Tato dohoda nijak nezmiňovala Podkarpatskou Rus.⁸² Chust – zřejmě jako obvykle – čekal, jak tuto otázku vyřeší Bratislava, aby mohl požadovat totéž, jenže ani po výzvě ze 4. ledna 1939 nepřikročil k akci. Den předtím, 3. ledna 1939, se již Ministerstvo spravedlnosti rozhořčeně obrátilo na Předsednictvo ministerské rady, aby již konečně byla vyřešena otázka odeslaných úředníků, kteří již tři měsíce nemají žádnou práci. Předsednictvo ministerské rady s podporou

⁷⁹ NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 8988, sign. P 3157/19, manipulační období 1941–1950.

⁸⁰ NA, Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 12739, sign. V 5333/3, manipulační období 1941–1950.

⁸¹ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁸² NA, PMR, kart. 4146, XX. vláda, 7. zasedání, 23. prosince 1938, fol. 10–11, osnova vládního nařízení viz fol. 36–39.

ostatních ministerstev, s ohledem na laxní přístup Chustu, proto Ministerstvu financí navrhlo, aby postupovalo vůči českým zaměstnancům z Podkarpatské Rusi stejně jako ve slovenském případě. Finance však na tento podnět nereagovaly, takže nazlobené Předsednictvo ministerské rady připravilo pro jednání vlády na 20. ledna 1939 shrnující zprávu o dosavadním jednání v této věci s přibližnými počty odejitých úředníků, neboť ani Chust ani Praha si nedělaly přesné přehledy postižených osob. Jen u Ministerstva školství „z celkového počtu asi 900 učitelů a učitelek bylo dáno k dispozici přes 800, v oboru středního školství bylo dáno k dispozici 66 profesorů a 2 zřízenci.“ Ministerstvo financí dostalo 229 osob k dispozici, z nichž asi 50 se vrátilo na Podkarpatskou Rus. Ministerstvo vnitra evidovalo 59 úředníků politické správy a 12 úředníků policejní služby. Ministerstvo spravedlnosti mělo k dispozici 51 soudců, úředníků a zřízenců a další 4 osoby dostaly výpověď. Celkem sedm nižších sil bylo povoláno zpět. Ostatní ministerstva nevěděla přesně. Předsednictvo ministerské rady proto navrhovalo, aby vláda řešením pověřila ministerstva financí a vnitra, která by v dohodě s dalšími resorty připravilo návrh konečné úpravy celé věci.⁸³

Na schůzi z 20. ledna 1939 – za obvyklé nepřítomnosti podkarpatoruských ministrů – se skutečně řešila právě tato otázka a centrální vláda na podnět Předsednictva ministerské rady pověřila ministerstva financí a vnitra, případně i další zainteresované úřady, aby připravily pro Prahu návrh řešení problému,⁸⁴ které se však muselo několikrát odsouvat, neboť když ministr financí přišel se svým návrhem, opět chyběli všichni podkarpatoruští ministři.⁸⁵

Mezitím se 23. ledna konala meziministerská porada svolaná Ministerstvem financí, kde se hlavně podařilo zjistit téměř přesné stavy uvolněných českých zaměstnanců:

Resort	Počet zaměstnanců daných k dispozici
Ministerstvo vnitra	72
Ministerstvo financí	248
Ministerstvo školství	780–880
Ministerstvo spravedlnosti	51
Ministerstvo zdravotní a sociální správy	63
Ministerstvo dopravy (obor poštovní)	70
Ministerstvo zemědělství	24
Ministerstvo veřejných prací	36
Celkem	1344–1444

⁸³ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁸⁴ NA, PMR, kart. 4146, XX. vláda, 10. zasedání, 20. ledna 1939, fol. 254–255.

⁸⁵ NA, PMR, kart. 4146, XX. vláda, 14. zasedání, 3. února 1939, fol. 518, 529.

Přes všeobecnou touhu pražských ministerstev najít nějaké řešení a ukončit tak existenční obavy a nicnedělání tolika státních zaměstnanců a jejich rodin, bylo konstatováno, že je nutno nejprve znát názor podkarpatoruské vlády, aby mohlo být určeno, kolik lidí a jmenovitě kdo bude vzat zpět na Podkarpatskou Rus a naopak, kdo nastoupí službu v historických zemích. Porada proto dospěla k závěru, že centrální vláda by měla navrhnout řešení na základě nařízení č. 382/1938 Sb. z. a n. „o úpravě některých služebních poměrů státních zaměstnanců se zřetelem k autonomii země Slovenské“ a Ministerstvo financí ve své zprávě z 30. ledna navrholo i příslušné znění.⁸⁶ Tímto návrhem se téhož dne zabýval Komitét ministrů pro personální otázky, který návrh z meziministerské porady konané na Ministerstvu financí, téměř doslova převzal a postoupil vládě. Bylo navrženo, aby Praha převzala „přebytečné české státní zaměstnance do obvodu země České a Moravskoslezské přiměřeně podle zásad vládního nařízení č. 382/1938 Sb. z. a n. s výhradou, že celkový jich počet, jenž bude určen dohodou ústřední vlády s vládou podkarpatoruskou, nepřesáhne míru odpovídající zmenšené potřebě v důsledku změny hranic, případně organizačních změn ve školství a že o všech z toho vyplývajících opatřeních se obě vlády dohodnou.“ Do uzavření dohody mezi Prahou a Chustem a převzetí všech nadbytečných úředníků orgány historických zemí, měla těmto úředníkům vyplácet mzdy vláda Podkarpatské Rusi,⁸⁷ což při její finanční slabosti byl těžký zásah do rozpočtu a tím pádem i jakékoliv akceschopnosti autonomní vlády. Centrální vláda se také se slovenskou reprezentací dohodla, že ti úředníci, kteří mají za manželské protějšky příslušníky té země, v níž jsou dosazeni, nemají býti překládáni, leda na vlastní přání, a evidentně bylo Prahou předpokládáno, že analogicky to bude platit i pro Podkarpatskou Rus.⁸⁸

Ministr Révay, zastupující Ministerstvo hospodářských věcí Karpatské Ukrajiny, se 4. února obrátil na svoji vládu, centrální vládu a její ministerstvo dopravy s návrhem na postupný odsun asi 188 poštovních zaměstnanců, kteří by z Podkarpatské Rusi odešli ve dvou hlavních vlnách k 31. březnu a 30. dubnu 1939, přičemž by pak následovala ještě menší vlna odchodu specialistů, kteří by do té doby zcvičili ukrajinské nováčky. Celkem mělo na Podkarpatské Rusi zůstat 46 českých poštovních zaměstnanců, kteří „nežádají o přeložení“ a proti kterým neměl Chust žádné námítky, zaručil „jim nabytá služební práva“ a žádal, „aby se tito zaměstnanci postavili plně do služeb vlády a konali nadále svědomitě a poctivě [jejich] služební a úřední povinnosti.“ Révay ve svém návrhu již neargumentoval tím, že by úředníci opustili své úřady svévolně či že by si vynutili zprošťovací dekrety, nýbrž se oháněl jejich špatnou sociální a rodinnou situací a značnou finanční zátěží pro podkarpatoruský rozpočet, který nevyužití, leč placení zaměstnanci

⁸⁶ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁸⁷ NA, PMR, kart. 4146, XX. vláda, 14. zasedání, 3. února 1939, fol. 655.

⁸⁸ NA, PMR, kart. 4147, XX. vláda, 15. zasedání, 10. února 1939, fol. 18.

představovali, i když jim Chust přestal vyplácet některé diety, např. za vedení dvojí domácnosti.⁸⁹

Vološinovo ministerstvo vnitřní 3. února také vydalo výnos o zákazu protičeské propagandy, která škodila „*mladé vládě*“ a kterou navíc leckdy údajně provozovali agenti cizích států, a vysvětloval, že čeští úředníci se o Podkarpatskou Rus za léta zasloužili, mnozí se s touto zemí szili a leckteří jsou nenahraditelní odborníci, které Podkarpátí nemá. Ba Vološin dále tvrdil, že protičeská propaganda nemohla vyjít z ukrajinských politických kruhů, protože bez Čechů by se veškeré služby a bezpečnost zhroutila a okamžitě by nastoupili chtiví sousedé, kteří by zemi pod záminkou dělání pořádku ihned okupovali. Proto nařídil všem podřízeným úřadům, aby energicky vystupovali proti všem protistátním a protinárodním agitacím. Přesto v únoru bylo českými zaměstnanci do Prahy odesláno několik memorand požadujících jejich brzké přeložení do historických zemí z důvodu nemožnosti poctivě a svědomitě pracovat v podmínkách, kdy jim podkarpatoruská vláda činí jen samé obtíže, ba čeští zaměstnanci nemocnice v Krivé oznámili, že pro rozmnožené udavačství a následné policejní prohlídky nemocnice nejsou s to vůbec pracovat a hromadně zažádali o přeložení do historických zemí, popř. na Slovensko.⁹⁰

Na jednání vlády z 16. února zazněly nespecifikované požadavky ministra Révaye na úpravu úřednické otázky, které se měly probrat na meziministerském řízení.⁹¹ Nicméně Praha skrze jednání o rozpočtu Podkarpatské Rusi přiměla Chust k povolnosti, což bylo písemně stvrzeno – zcela příznačně – v rámci dohody o podkarpatoruském rozpočtu na rok 1939.⁹² Přesto se o této otázce jednalo znovu a to v komitétu ministrů pro personální otázky a centrální vláda schválila osnovu vládního nařízení o úpravě personálních poměrů, ale tuto otázku měla ještě schválit podkarpatoruská vláda, jejíž zástupce na jednání tradičně chyběl, ale na „*meziministerské poradě bylo docíleno dohody*“, takže ministr financí jen chtěl navrhnout, aby byla přijata v této otázce stejná opatření, jaká již platila v dohodě s Bratislavou, jen s tím rozdílem, že nebude specifikován počet českých zaměstnanců, kteří mají být převzati úřady v historických zemích, „*nýbrž se to ponechává dohodě vlády.*“⁹³ Již 3. března podkarpatoruské Ministerstvo kultu, školství a národní osvěty zaslalo do Prahy několikastránkový seznam pedagogických i nepedagogických sil, které dávalo k dispozici z důvodu pouhé nadbytečnosti, ale u některých byly i poznámky „*Nežádoucí*“. Celkem se jednalo o 947 osob. Dalších 48 uvolněných

⁸⁹ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁹⁰ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁹¹ NA, PMR, kart. 4147, XX. vláda, 16. zasedání, 16. února 1939, fol. 114. Podklady k meziministerskému řízení se však nepodařilo dohledat.

⁹² NA, PMR, kart. 4147, XX. vláda, 17. zasedání, 17. února 1939, fol. 550.

⁹³ NA, PMR, kart. 4147, XX. vláda, 19. zasedání, 2. března 1939, fol. 682, 689, 708.

pracovníků pocházelo z rezortu podkarpatoruského ministerstva hospodářských věcí.⁹⁴

Březen 1939 a další vývoj

Definitivní rozřešení tohoto sporného bodu mezi Chustem a Prahou, na který tlačili mimo jiné i podkarpatoruští nezaměstnaní absolventi místních škol, kteří měli být podle představ autonomní vlády levnější než kvalifikovaní úředníci,⁹⁵ znemožnila maďarská okupace Podkarpatské Rusi a pražská – nyní již protektorátní – ministerstva očekávala, že všichni tamější čeští zaměstnanci se budou ucházet o převzetí do služeb protektorátu. Jen Ministerstvo spravedlnosti k 20. březnu evidovalo, že na Podkarpatské Rusi před okupací působilo 212 Čechů, z nichž část již krátce po okupaci zažádala o převzetí do služeb historických zemí, a tázalo se, co s nimi má dělat, resp. požadovalo nějaké centrální opatření od vlády a doporučovalo svolání meziministerské porady. Ministerstvo vnitra již 23. března oznámilo, že „*pokládá se [...] za kompetentní k úpravě této otázky*“.⁹⁶ Dalo se však očekávat, že o převzetí zažádají i někteří nečeští zaměstnanci Podkarpatské Rusi, což se také dopisem z 31. března ministra Kločuráka „*slavné vládě Protektorátu Čechy-Morava*“ stalo a „*jménem vlády Karpat-ské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), která byla násilně a protiprávně okupována maďarským vojskem*“ žádal pro uprchlé rusínské/ukrajinské zaměstnance, aby s nimi „*bylo naloženo tímtež způsobem, jako se zaměstnanci národnosti české, kteří po dvacetileté službě u nás vrátili se nyní do Čech a na Moravu, tj., aby všichni naši zaměstnanci byli převzati do státní služby s ponecháním jejich dosavadních služebních i platových poměrů*“ a aby na svých místech mohli setrvat ti Ukrajinci/Rusíni, kteří již na území protektorátu pracovali. Ti, z odhadovaných 200–260 zaměstnanců, které nebylo možno zaměstnat, měli být přeraženi „*do jiných správních oborů nebo dáni na trvalou dovolenou s čekatelným*.“ Předsednictvo ministerské rady tuto žádost odložilo ad acta.⁹⁷ Stalo se tak nepochybně s ohledem na předchozí chování ukrajinských nacionalistů k českým úředníkům, kteří se po návratu do historických zemí neopomněli podělit o své zážitky. Jeden z nich, Bedřich Guttwirth (nar. 23. února 1895), nižší úředník působící na Podkarpatské Rusi od října 1920,⁹⁸ napsal svému bývalému představenému Jaroslavu Mezníkovi, jenž měl mnohé přátele na nejvyšších místech Ministerstva vnitra, následující tvrdá slova:

⁹⁴ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁹⁵ Jedlička, Jan: Podkarpatská Rus/Karpatská Ukrajina v březnu 1939. In: Dejmejk, Jindřich – Hanzal, Josef (eds.): České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka. Praha 1997, s. 410.

⁹⁶ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁹⁷ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

⁹⁸ NA, PMR, kart. 687.

„Ukrajinci, kteří mají domovské právo v Protektorátu, odebrali se současně s námi do Čech a Moravy a naprosto jim nevadí, že nás z Podkarpatské Rusi vyhazovali a v Nové svobodě proti nám pustě štváli. V tomto směru by se mělo něco podniknouti, neboť ani jeden nezaslouží, aby mezi námi žil.“⁹⁹

Důvod, který Guttwirtha vedl k tomuto postoji, pramenil ze zážitků, které prožil na Podkarpatské Rusi během druhé republiky a zejména při březnových událostech, kdy jednak došlo k protičeskoslovenskému povstání (o předchozích konfliktech mezi státní mocí a těžko ovladatelnými členy Siče ani nemluvě),¹⁰⁰ jehož přípravy československé úřady přinejmenším tušily,¹⁰¹ jednak byl svědkem, jak ukrajinští nacionalisté okrádali prchající české zaměstnance, ba, jak Bedřich Guttwirth zvěděl od Maďarů, měli nacionalisté připravovat fyzickou likvidaci vybraných Čechů, Maďarů a židů. Ale i bez znalosti tohoto plánu zůstavší Češi uvítali maďarská vojska jako osvoboditele... Není divu, že Guttwirth Mezníkovi psal, že maďarské jednotky se chovají korektně a pouze na venkově došlo k menším incidentům.¹⁰² Rovněž četníci evakuovaní z Podkarpatské Rusi ve svých hlášeních 13. (četnickému) oddělení Ministerstva vnitra poměrně často uváděli korektní přístup maďarských ozbrojených složek, jakož i maďarského civilního obyvatelstva. Existovaly samozřejmě i negativní zkušenosti, kdy Maďaři s Čechy zacházeli velmi špatně.¹⁰³

Někteří nečeští zaměstnanci se v protektorátu o místa přihlásili až v prosinci 1939, ale to již některé protektorátní úřady hleděly na takové osoby se značnou nedůvěrou a nejevily ochotu jim pomoci. Další úřady navrhovaly postupovat individuálně, což také převážilo. Rozhodující měla být každopádně příslušnost k protektorátu. V posuzování se sice řídili přípisem Předsednictva ministerské rady z 27. června 1939, ale: „Při nedostatku příslušnosti Protektorátu Čechy a Morava podle vládního nařízení č. 19/1940 Sb.¹⁰⁴ nepřichází ovšem zásadně v úvahu převzetí zaměstnanců do protektorátních služeb.“¹⁰⁵ Otázka zaměstnanců z Podkarpatské Rusi se však řešila i na vyšší úrovni a např. v září 1939 Úřad říšského protektora informoval protektorátní úřady, že Berlín, který nyní musel hájit zájmy „své součásti“ a jejich občanů druhé kategorie, tj. protektorátu a protektorátních státních příslušníků, ve svých jednáních s Budapeští myslí i na bývalé české zaměstnance Podkarpatské Rusi, ale prá-

⁹⁹ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 67, fol. 8v.

¹⁰⁰ Podrobněji k povstání a předchozím incidentům viz Holub, Ota: Boje československé armády a jednotek Stráže obrany státu na Podkarpatské Rusi (Karpatské Ukrajině) v březnu 1939. In: Odboj a revoluce. Zprávy, č. 5 roč. VII., 1969, s. 6–21.

¹⁰¹ Friedl, Jiří: Příběh generála Lukase. Přerov 2002, s. 45.

¹⁰² MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 67, fol. 7–8.

¹⁰³ NA, fond Ministerstvo vnitra I. – stará registratura (MV-SR), kart. 6083 a 6084, sign. 13/25/9, manipulační období 1936–1940.

¹⁰⁴ Toto vládní nařízení „o protektorátní příslušnosti“ vyšlo 11. ledna 1940.

¹⁰⁵ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

vě v září došlo k přerušení jednání.¹⁰⁶ Mnoho úředníků z Podkarpatské Rusi, včetně Ukrajinců, se dostalo k Zemskému úřadu v Praze, další sloužili u nejrůznějších okresních úřadů.¹⁰⁷ Problematika přejímání zaměstnanců jakékoliv národnosti protektorátními úřady však již představuje samostatnou kapitolu, která byla nepochybně ovlivněna, jak už bylo zmíněno dříve, tím, jaké zážitky a zkušenosti si čeští úředníci přinesli a o které se nepochybně podělili i ve svých nových působištích.

Přesto v protektorátu mnozí obyvatelé Podkarpatské Rusi našli azyl (Augustinu Vološinovi byl přímo protektorátní vládou nabídnout,¹⁰⁸ neboť v něm viděla jednoho z mála slušných podkarpatoruských představitelů), ale ne každý uprchlík byl vítán, neboť se mezi nimi nacházeli rovněž ukrajinští nacionalisté, kteří mohli pobývat na území protektorátu pouze díky podpoře a ochraně nacistů, kteří jim rovněž povolili vykonávat politickou činnost. V Brně se na jaře 1940 uskutečnily dvě schůze „*Ukrajinského národního sjednocení*“. Na jedné z nich, konané 1. června, byli přítomní mimo jiné vyrozumění, aby přispívali na sbírky Německého Červeného kříže v protektorátu a vyslechli si doporučení, „*aby se zdokonalovali v němčině, jež je řečí světovou.*“ Poté proběhla volba nového výboru odbočky. Nově zvolený předseda pak „*zdůraznil, že členstvo musí býti vděčno jak Vůdci německého národa, tak i prezidentu Háchovi za to, že je mu umožněno žít na území Protektorátu, jenž je součástí Velkoněmecké říše.*“ Po zpěvu ukrajinské hymny se rozešli.¹⁰⁹ Tento dosti idylický pohled evokující prvorepublikové zprávy o veřejných schůzích je v diametrálním rozporu s tím, co příslušníci bezpečnostních složek a úředníci Protektorátu Čechy a Morava pociťovali vůči ukrajinským nacionalistům a zejména členům Siče. Mnohem reálnější obrázek o vztahu protektorátních úřadů k ukrajinským nacionalistům poskytuje případ Štěpána Rosochy, bývalého úředníka karpátoukrajinského ministerstva školství, člena sněmu Karpatské Ukrajiny a velitele Karpatské Siče, jenž nebyl v protektorátu – přinejmenším členy bezpečnostních složek – vůbec vítán. Ostatně o jeho pobytu v Praze v letech 1930–1938 se pražská, již protektorátní, policie vyjádřila slovy, že byl „*v této době nepřitelem všeho českého*“ a svoji averzi úředníci vetkali i k vyjádření ohledně vydání pasu k cestě do USA, vůči níž protektorátní úřady neměly námitek s douškou, že „*předchozí politickou činnost žadatelovu, i kdyby v ní snad pokračoval, nelze nyní vzhledem k nastalým změnám politických poměrů pokládati za protistátní.*“¹¹⁰ Vezmeme-li v úvahu, že československé bezpečnostní složky byly dlouhodobě terčem nená-

¹⁰⁶ NA, PMR, kart. 3179, sign. 683/2.

¹⁰⁷ MZA, G 400 Jaroslav Mezník, kart. 2, inv. č. 78, fol. 3v–4.

¹⁰⁸ Podrobněji viz Zilynskyj, Bohdan: Plzeňská epizoda v životě Avgustyna Vološyna. In: *Minulostí západočeského kraje*, roč. XLVII., 2012, s. 247–258.

¹⁰⁹ NA, Ministerstvo vnitra I. – nová registratura, kart. 12038, sign. E 3264.

¹¹⁰ NA, Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 9627, sign. R 2073/1, manipulační období 1941–1950.

vistné propagandy ze strany Siče a v březnu 1939 dokonce na ně bylo členy této organizace stříleno a staly se předmětem olupování,¹¹¹ lze si snadno představit, jak byly protektorátní bezpečnostní složky frustrovány tím, že si s takovou osobou nemohou vyřídít účty.

Závěr

Pozvolné naplňování podkarpatoruských úřadů zaměstnanci z řad místního obyvatelstva bylo po Mnichovu a zvláště pak po vídeňské arbitráži nahrazeno radikálními kroky autonomní vlády, která v rozporu se zákonnými předpisy propustila řadu zaměstnanců českého původu. Ústřední vláda v Praze sice podkarpatoruskou autonomní vládu opakovaně upozorňovala na zákonné mantinely, nehodlala se však v této věci energičtěji angažovat, neboť byla zaměstnána jinými úkoly, které byly z hlediska existence a fungování státního celku nezbytné. Jednotlivá rezortní ministerstva, zejména ministerstva vnitra a financí byla sice pro rázné odkázání autonomní vlády do patřičných mezí, ale politické vedení státu si uvědomovalo z toho vyplývající možné politické obtíže, které by využily okolní nepřátelské státy. Osud několika stovek českých úředníků z Podkarpatské Rusi a jejich rodin byl z tohoto hlediska vedlejší a jejich status měl být zřejmě vyřešen až v průběhu roku 1939, čemuž však zabránila březnová okupace. Příchozí čeští úředníci, ale i jejich kolegové v českých zemích, po těchto zkušenostech s ukrajinskými nacionalisty, neměli mnoho důvodů, aby v protektorátu poskytli ukrajinským složkám z Podkarpatské Rusi bezpečné útočiště, ale nacisté, samozřejmě s ohledem na své východní plány, chtěli pro budoucí využití mít k dispozici co nejvíce osob ochotných spojit svůj osud s Třetí říší ve východním tažení. S touto politickou zátěží se ukrajinští emigranti a zejména nacionalisté dočkali jara 1945. Moc v zemi sice získal zahraniční odboj, který vytvořil vládu, do níž nekooptoval nikoho z domácích odbojářů, ale stávající úřednický aparát zůstal a ten neměl důvod se příliš exponovat pro některé části emigrace z východu, byť by se v případě ukrajinských nacionalistů a zejména členů a činovníků Siče nepochybně sám nejraději postaral o jejich zatčení, souzení, odsouzení a následnou exekuci, nicméně SSSR zbavil československé úřady této povinnosti. Ostatně o síle zážitků z druhorepublikové Podkarpatské Rusi svědčí i fakt, že generál Alois Fišera, jenž počátek roku 1939 strávil ve funkci zatímního náčelníka 12. divize hájící Podkarpatskou Rus a který za druhé světové války vystřídal mnohé významné posty,¹¹² neopomněl po skončení světové konflakce navrhnout sepsání podrobných dějin nejvýchodnější autonomní země

¹¹¹ NA, MV-SR, kart. 6083, sign. 13/25/9, manipulační období 1936–1940.

¹¹² K jeho kariéře za války viz Láník, Jaroslav (red.) a kol.: Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945. Praha 2005, s. 73–74.

pomnichovského státu.¹¹³ Jeho návrh bohužel nedošel realizace, čímž je dosud česká historická paměť doposud ochuzena o podrobnější znalost tamějšího vývoje.

Czech officials in Carpathian Ruthenia during the Second Republic era from the point of view of the central government in Prague

The implementation of autonomy in Carpathian Ruthenia was accompanied with numerous problems; one of them was the issue of whether and how many Czech officials should remain in local administration. New rulers of the eastern corner of the Czechoslovak Republic speedily initiated a hard Ukrainisation of the whole territory and illegally expelled Czech officials. Although Prague ministries disapproved of these actions, the political representation obviously understood that the counter-measures could only provoke further destabilisation of the already disrupted state, which predatory neighbour states would have surely made use of. The final solution of the matter of Czech officials was expected to be settled in the course of 1939, yet, due to the occupation by German and Hungarian forces in March 1939, the negotiations between central and autonomous governments became irrelevant.

Die tschechischen Beamten in der Karpato-Ukraine zur Zeit der Zweiten Republik aus der Sicht der Zentralregierung in Prag

Realisierung einer Autonomie von Karpato-Ukraine zur Zeit der Zweiten Republik wurde von mehreren Problemen begleitet, zu denen auch die Frage der Verbleibung und der Zahl von tschechischen Beamtschaft in hiesigen Behörden gehörte. Die neuen Herrscher der östlichsten Landeszipfel haben relativ schnell harte Ukrainisierung des ganzen Gebiets und illegale Beseitigung der tschechischen Beamten durchgeführt. Prager Ministerien hatten zwar Lust, die ukrainischen Radikalen in angemessene Schranken zu weisen. Politische Vertretung merkte aber offensichtlich, dass solcher radikaler Schritt weitere Destabilisierung schon zerrüttetes Staates veranlassen könnte. Eine definitive Lösung der "Beamtenfrage" erwartete man im Laufe des Jahres 1939, aber wegen der März-Okkupation von deutschen und ungarischen Truppen war nicht mehr nötig, über die für die Zentral- und Autonomregierung annehmbare Lösung zu handeln.

¹¹³ Friedl, Jiří: Příběh generála Lukase. Přerov 2002, s. 48.